

Андрій КУДРЯЧЕНКО,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України, директор Державної
установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ЗМІНИ У СТАВЛЕННІ УРЯДУ НІМЕЧЧИНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Російсько-українська війна вплинула на політику ФРН щодо України, радикально змінила парадигму відносин Берліна з Москвою та посилила позиціонування Німеччини як лідера, адже тепер ця країна бере на себе більше відповідальності за перебіг подій в Європі і світі. Розкрито значення й напрями рішучого відходу ФРН від особливих відносин з рф та надання вагомій політичній, фінансово-економічній і гуманітарній допомоги Україні.

Проаналізовано зміст та значення офіційних заяв і реальних кроків федерального президента та федерального канцлера Німеччини. Здійснено огляд актуальних видань, систематизовано дані соціологічних опитувань, зіставлено їхні результати у часовому та міжнародному контекстах.

Ключові слова: російсько-українська війна, Німеччина, Україна, росія, неспровокована агресія, звільнення, воєнна, економічна, гуманітарна допомога.

Відомо, що німецьке суспільство і еліти, як і в багатьох інших державах, були шоковані масштабною агресією росії проти України, що була розпочата вранці 24 лютого 2022 року. Німецькому політикуму здавалося, що їхній уряд на чолі з Канцлером Олафом Шольцом так само, як і за попереднього багаторічного врядування Ангели Меркель, маючи особливі відносини з Москвою, доклали значних зусиль, щоб запобігти такому вкрай небезпечному розвитку подій. Але невблаганний потік стрімкого наступу на величезній лінії фронту і героїчна боротьба України, те, як брутально російські військові знищували мирне населення, цивільну інфраструктуру, цілі житлові квартали Харкова, Маріуполя та інших українських міст і сіл, – усе це змушувало політиків та експертів критичніше оцінити та

осмислити німецьку політику щодо росії і України, а також «східну політику» Федеративної Республіки Німеччина загалом.

Однією з гострих критичних оцінок цієї політики в німецькому істеблішменті стала позиція багаторічної експертки зі Східної Європи на німецькому радіо Сабіни Адлер. Уже 6 березня в пресклубі ARD вона закликала дати критичний аналіз упущень та помилок політики, які призвели до війни росії проти України. І тут у центрі уваги, на її погляд, мала бути висвітлена як політична, так і економічна роль Німеччини, її енергетична заангажованість і залежність від росії. Дещо пізніше С. Адлер у своїй тепер широко відомій книжці «Україна і ми: фіаско Німеччини та уроки для майбутнього» доходить невтішних висновків [1]. Саме ескалація війни росії проти України з лютого 2022 року поставила під сумнів підхід Німеччини до Східної Європи. Авторка слушно стверджує, що протягом трьох десятиліть Берлін значною мірою ігнорував інтереси і проблеми України як другої за величиною держави в Європі, водночас активно заграючи з політичними та економічними елітами росії. Тож політичні невдачі, лобізм, подвійні стандарти та оманливий пацифізм німецької політики були вирішальними протягом тривалого часу, що, за оцінкою С. Адлер, опосередковано живили напад москви на Україну. Її аналіз зосереджено не тільки на витоках і початкові великої війни у 2022 році, а й на попередній політиці ФРН щодо України, на яку напала росія.

Відомий аналітик Стокгольмського центру східноєвропейських досліджень (SCEEUS) Шведського інституту міжнародних відносин (UI) доктор філософії Андреас Умланд високо оцінив книгу Сабіни Адлер. Він зазначає, що критичний огляд політики Берліна щодо України, викладений у книжці Адлер, став значною подією в інтелектуальному житті Німеччини [2].

Щодо зміни політичного курсу уряду ФРН, то це був нелегкий шлях, який мав кілька показових складників. Російські стратеги, зі свого боку, сподівалися на стриману або навіть пацифістську лінію офіційного Берліна та на відповідний вплив суспільної течії «тих, хто розуміє Путіна» з огляду на об'єктивне зацікавлення ФРН у дешевих російських енергоресурсах. Соціал-демократів Москва вважала історично заангажованими на співпрацю.

Однак не лише повномасштабний наступ росіян пішов «не за планом», а й позиція Федеративної Республіки Німеччина виявилася далеко не такою, на яку розраховували московські керманічі. Особливо здивувала російську федерацію позиція О. Шольца. Але кремль не полишає надій посіяти розкол в німецькому політикумі та суспільстві щодо підтримки України, оцінки перспектив мирних переговорів та умов завершення війни.

Проте переломним моментом у формуванні сучасної позиції О. Шольца щодо росії став його виступ на позачерговому засіданні Бундестагу 27 лютого [3]. Реакція влади й суспільства Німеччини на російську агресію була досить швидкою і вельми рішучою. Уже через три дні після російського нападу на нашу країну Бундестаг терміново зібрався на надзвичайне засідання. Із доповіддю виступив Федеральний канцлер Олаф Шольц. У своїй промові він чітко й однозначно пояснив рішучу зміну ставлення ФРН та її відносин із росією після неспровокованого повномасштабного вторгнення останньої в Україну. Водночас із цим засіданням біля будівлі німецького парламенту проходила потужна майже стотисячна акція антивоєнного протесту громадян. Це була яскраво виражена підтримка широких верств населення ФРН справедливої боротьби України.

Промова Олафа Шольца, найвпливовішого державно-політичного діяча сучасної Німеччини, стала важливою і показовою. Федеральний канцлер особливо наголосив, що «24 лютого 2022 року відбулася зміна епох в історії європейського континенту». За оцінкою політика, нападом на Україну російський президент путін холоднокрівно розпочав війну, причина якої полягає лише в тому, що «свобода українців та українок ставить під питання існування його власного режиму». А отже, війна ця загарбницька, нелюдська, суперечить міжнародному праву і ніяк не може бути виправдана.

Федеральний канцлер назвав нинішній період «зміною епох, яка означає, що світ після неї не буде таким самим, як до війни». Як стверджував Шольц, демократіям потрібно повернути силу й успішно протистояти розпалювачам війни. Він зазначив: якщо багато хто зі старшого покоління ще пам'ятає розповіді про Другу світову своїх батьків і дідів, то молодим людям сама думка про війну в Європі здається просто нереальною. Саме тому, за оцінкою Канцлера, більшість громадян ФРН рішуче засуджує російське вторгнення, цю жорстоку несправедливість, і відкрито висловлює свою підтримку Україні.

У своєму промовистому виступі Шольц не лише засуджував агресію кремлівського диктатора, вказував на рішучий розрив та відхід від попередніх особливих німецько-російських відносин, а й визначив напрями боротьби із загарбницьким путінським режимом. **Глава німецького уряду окреслив найневідкладніші завдання.** Найвагомішою відповіддю на дедалі більшу російську загрозу стали пропозиції підвищити видатки на оборону до 2% та створити спеціальний фонд із підтримки Бундесверу обсягом у 100 млрд євро. Канцлер інформував парламент і суспільство про ухвалене урядове рішення розпочати постачання німецької зброї «в Україну з метою її оборони», а також про те, що Бундесвер уже надає підтримку східноєвропейським партнерам НАТО шляхом збільшення чисельності німецьких військ у регіоні та скерування додаткових кораблів

для гарантування безпеки в Північному, Балтійському та Середземному морях. Берлін готовий узяти участь в обороні повітряного простору союзників у Східній Європі з використанням зенітних ракет.

Імперативною стала «підтримка України в цій відчайдушній ситуації», і цю підтримку уряд ФРН активно надавав останніми тижнями, місяцями й роками. Проте після загарбницького вторгнення в Україну розпочалася нова епоха, нова реальність, яка потребує однозначної реакції. Шольц зауважив, що українці не просто захищають свою батьківщину, а «борються за свободу та демократію – ті цінності, які ми в Німеччині і Європі з ними поділяємо. Як демократи, як європейці ми стали на їхній бік – і стоїмо на правильному боці історії!» У цьому виступі Шольц також назвав **важливим завданням** необхідність «змусити Путіна згорнути агресивний курс». Цій меті мають підпорядковуватися широкі політичні й економічні санкції, відповідні міжнародні заходи. Тож уряд ФРН разом з урядами країн Євросоюзу та інших найпотужніших демократичних держав ухвалив пакет санкцій небувалого раніше розмаху, зокрема щодо відключення російських банків від комунікаційної мережі SWIFT. Глави держав і урядів зійшлися на цьому рішенні вже 26 лютого, тобто через два дні після початку російського загарбницького повномасштабного наступу на Україну.

Також Федеральний канцлер заявив свою підтримку «...тих у Росії, хто мужньо кидає виклик путінському режиму та відкидає війну з Україною».

Цей виступ глави німецького уряду, як і кілька наступних, був визначним і фіксував рішуче заперечення політики Кремля. Проте реальне втілення цього нового курсу, особливо його наповнення конкретними для України заходами підтримки, зокрема поставками вкрай необхідної зброї, давалося Берліну досить-таки непросто. Достатньо зазначити, що протягом тривалого часу нинішня урядова коаліція, поділяючи таку багатолітню повоєнну практику, аргументувала свою позицію посиленням на федеральне законодавство, яким заборонено постачати летальне озброєння в країни, де точаться «збройні конфлікти». Проте у випадку відвертої російської агресії проти України цей підхід викликав справедливе здивування і серед німецького політикуму, і серед іноземних партнерів ФРН. Наочним прикладом такої політики на початку російсько-української війни була широко відома і ганебна історія з постачанням Україні 5000 захисних шоломів, а також адресована Естонії заборона німецького уряду надати нашій країні гармати, які раніше використовували в армії НДР. До цього додавалися й відверті зволікання – найбільше тоді, коли це стосувалося важкого озброєння [4].

Звичайно, що великим гальмівним бар'єром був певний психологічний чинник і прагнення не спровокувати кремль, не стати стороною

конфлікту, про що раз у раз заявляв генсек НАТО Єнс Столтенберг, маючи на увазі весь блок країн-членів.

Тривалий час влада України, союзники ФРН у НАТО та й самі німецькі політичні й широкі громадські кола відчували глибоке розчарування через підходи офіційного Берліна, зволікання урядовців з реалізацією заявлених рішень. До цього очевидно спричинився суперечливий газопровід «Північний потік-2», а також те, що німецька влада надто затягувала постачання Україні так необхідної їй зброї. Окрім цього, давалися ознаки й напружений стан та певні непорозуміння в українсько-німецьких двосторонніх відносинах після відмови української влади у квітні 2022 року прийняти Президента ФРН Франка-Вальтера Штайнмаєра. Тож Німеччина мала не лише критично переосмислити свою попередню політику щодо росії та України, а й реальними справами підкріплювати проголошені постулати та твердження.

Офіційний Берлін, німецький політичний та економічний істеблішмент, а також широкі верстви суспільства вкрай негативно відреагували на широкомасштабне російське вторгнення на територію України. 25 лютого 2022 року голова Федерального міністерства освіти та досліджень Беттіна Штарк-Ватцінгер на особистому сайті опублікувала заяву про те, що напад росії на Україну означає припинення колишньої давньої співпраці в галузі науки та досліджень, а також у сфері професійного навчання. Німеччина стала одним із основних рушіїв розроблення й ухвалення санкційних пакетів Євросоюзу, спрямованих проти рф [5]. 26 лютого Федеральне міністерство транспорту з низкою інших країн ЄС ухвалило рішення про закриття повітряного простору ФРН для російських літаків. Погоджений 28 лютого черговий пакет санкцій ЄС передбачав розлогі обмежувальні заходи у фінансовому секторі, а також містив заборону росії використовувати повітряний простір Євросоюзу й обмежувальні заходи в енергетичній галузі, у сферах експортного контролю та фінансування. Обмеження стосувалися й товарів подвійного призначення, візової політики. У пакеті також ішлося про додаткові санкції проти росіян та нові критерії включення до санкційних списків.

Відчутне негативне тло спонукало керівництво низки великих німецьких концернів ухвалити рішення про згортання підприємницької діяльності в росії. Серед них – «Volkswagen», «Daimler Truck», «Mercedes-Benz Group AG», «Allianz», «DHL», «Adidas», «Puma». Компанії «Siemens», «BASF», «SAP» відмовилися від нових проєктів, але вагалися з низкою поточних. Повністю закрити свій бізнес в рф майже одночасно вирішило керівництво двох провідних банків Німеччини – «Deutsche Bank» та «Commerzbank». Але чимала частина німецького бізнесу залишилася в росії [6].

Дієвими сходи́нками на шляху посилення партнерської підтримки нашої країни стали: відхід Берліна від практики непостачання зброї країні, що зазнає загарбницького нападу та демонструє відчайдушний опір агресору; посилення німецької урядової діяльності з нарощування гуманітарної, економічної та військової допомоги Україні; візити Федерального канцлера, Президента, урядовців і депутатів різних фракцій Бундестагу до Києва та звільнених від окупантів міст; не в останню чергу – зміна міністра оборони. Дієвими спонуками активізувати підтримку нашої країни для Німеччини стало проникливе онлайн-звернення Президента України до Бундестагу через три тижні від початку російського повномасштабного вторгнення; послідовна й активна лінія зовнішньополітичного відомства України та нашого посольства в Берліні, позиція США, Великої Британії, Польщі та країн Балтії, а також широка підтримка нашої держави та громадян у німецькому громадянському суспільстві.

ФРН від самого початку стала країною-учасницею платформи Рамштайн із координації підтримки Києва зброєю та військовою амуніцією від НАТО та інших держав. Окремо слід зауважити про візит Олафа Шольца в Україну в червні 2022 року. Прикметно, що німецький канцлер приїхав до Києва не сам, а з двома іншими лідерами країн Західної Європи – Президентом Франції Емманюелем Макроном та Прем'єр-міністром Італії Маріо Драгі. Уже на місці до них як представник від Східної Європи приєднався Президент Румунії Клаус Йоганніс.

Під час візиту політиків та відвідування Ірпеня – міста на Київщині, яке зазнало жахливих наслідків російської окупації, – та під час пресконференції з Володимиром Зеленським лунали сирени повітряної тривоги, яку було оголошено в більшості областей України [7]. Це посилювало відчуття війни в лідерів держав.

До відмови від багаторічної зовнішньополітичної стриманості та взяття на себе значно більшої відповідальності Німеччину спонукали не лише брутальність, жахливе варварство російської агресії, а й відчайдушний спротив ЗСУ України, усієї нашої держави загалом. Окрім цього, на ФРН впливало і становище країни, яка головує в G7 – неформальному клубі провідних промислово розвинених країн світу, до якого, крім Німеччини, належать США, Велика Британія, Канада, Франція, Італія та Японія. 26 червня 2022 року Уряд ФРН і його глава Олаф Шольц гостинно відкрили в замку Ельмау в Баварських Альпах саміт лідерів G7. Німеччина сприяла розробленню та ухваленню на цьому форумі відповідної заяви щодо «посилення міжнародного економічного та політичного тиску на режим президента Путіна та його прибічників у Білорусі, аби позбавити росію економічних засобів для продовження загарбницької війни проти України». Лідери G7 також підтвердили надання економічної допомоги нашої країні [8].

О. Шольц у своєму виступі 22 червня 2022 року в Бундестазі, напередодні саміту G7, наголосив, що «з нашою країною пов'язують великі очікування, і Німеччина готова взяти на себе таку відповідальність». Такими словами Канцлер ФРН завершив урядову промову, якою, за оцінкою німецького експерта М. Жолквера, Шольц фактично робив заявку на провідну роль Німеччини щонайменше в Європі [9]. І це стосувалося й питань формування політики ЄС щодо росії, і гарантування безпеки європейських союзників у НАТО, і приймання до Євросоюзу нових членів та створення спеціального фонду для післявоєнного відновлення України тощо.

Зазначу, що після зустрічі з В. Зеленським 16 червня 2022 року в Києві лідери ФРН, Франції, Італії та Румунії закликали надати Україні статус кандидата на членство в ЄС. О. Шольц тоді наголошував на тому, що подальший рух нашої країни до ЄС залежить від зусиль України. Тож саме прихильність ФРН вплинула на багатьох партнерів та значною мірою сприяла тому, що 23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу.

У контексті відходу Німеччини від попередньої вразливої політики та формування й утвердження засад політики вже нової епохи важливу роль відіграв і Президент ФРН Франк-Вальтер Штайнмаєр. Показовими стали візит Ф.-В. Штайнмаєра до України 25 жовтня 2022 року та його звернення до народу Німеччини від 27 жовтня. Федеральний президент, як найвищий посадовець, є главою держави та уособлює німецьку націю. Він, згідно з конституційними повноваженнями, може звертатися до нації з програмними промовами, надпартійними та об'єднувальними. Нинішній президент ФРН, з огляду на численні причини, відіграє особливу роль: він є політиком зі стажем, добре знає проблеми, які постали перед Україною останніми роками, має заслужений авторитет і повагу своїх громадян. Відвідуючи нашу країну, Ф.-В. Штайнмаєр навіть мусив спустатися в бомбоховище під час повітряної тривоги, тож на собі відчув масштаб загрози та глибше зрозумів завдання України та світу у протистоянні підступному російському ворогу.

У своїй промові, виголошеній у Берліні, Президент Штайнмаєр закликав німецьке суспільство до спільного протистояння проблемам, спричиненим російською агресією проти України [10]. Він однозначно заявив про початок нової епохи у відносинах із росією та світом, адже жорстока агресивна російська війна в Україні «перетворила на попіл весь європейський безпековий порядок». За визначенням Штайнмаєра, атака рф стала атакою на всі уроки миру, які світ виніс із двох світових воєн, і у своїй імперській одержимості російський президент порушив міжнародне право, захопив землі, поставив під сумнів кордони. Інші виклики пов'язані із дедалі більшим впливом Китаю та зі змінами клімату, потребами

прийдешньої епохи розвитку без викопних енергоресурсів. Тож у новій епосі Німеччина має знайти свою роль та своє місце.

Той, хто запитує: «Як ця війна стосується нас, німців?», за оцінкою Штайнмаєра, «не має ні почуття відповідальності, ні відчуття історії». Тому «ФРН підтримує Україну і буде робити це стільки, скільки буде потрібно. Ідеться про військову підтримку, фінансову та політичну підтримку», а також про підтримку українських біженців та гостро необхідне сприяння «швидкому відновленню життєво важливих об'єктів інфраструктури після підлих атак Росії».

Протистояти російському беззаконню, на погляд Президента ФРН, слід разом з іншими партнерами. Потрібно позбутися залежності від режиму, який посилає танки проти сусідньої країни й використовує енергетику як зброю. «У німецьких інтересах – захистити себе і зменшити свою вразливість». Апелюючи до закидів про економічну кризу та негативні впливи на Німеччину антиросійських санкцій, Штайнмаєр наводить чіткий і лаконічний вислів прем'єр-міністра Естонії: «Газ може бути дорогим, але свобода – безцінна».

Він твердо наголошує, що будь-якому «поширенню цієї війни, не кажучи вже про ядерну ескалацію, необхідно запобігти», а також слід враховувати прихильність та прагнення багатьох німців та українців до миру. Заперечуючи тим, хто вважає, що ФРН докладає для цього замало зусиль, що політикам не вистачає готовності до переговорів, Президент роз'яснює, що уявний «мир», який можливий унаслідок таких дій, в реальності буде цементувати захоплені українські землі. Водночас, за оцінкою Штайнмаєра, для багатьох людей в Україні такий мир означатиме панування терору, він залишить їх на поталу свавілля російських окупантів. Що ще гірше – такий фіктивний «мир» лише посилив би апетити путіна. Адже Молдова і Грузія, а також країни Балтії, дарма живуть у страху. Тому, як слушно наголошує Штайнмаєр, українці мають рацію, коли кажуть, що «має бути справедливий мир. Мир, який збереже незалежність і свободу України».

І досить важливим є висновок промови Федерального президента Німеччини стосовно діяльності за умов суперечностей: бажати миру – але постачати зброю тим, хто зазнав нападу; підтримувати одну зі сторін у війні, не перебуваючи при цьому в стані війни; накладати санкції на інших, але водночас самому страждати від них. Це справді серйозні суперечності, і багато німців сповнені сумнівів або навіть відчаю через них. «Тож для нас, німців, – говорить Штайнмаєр, – це випробування. Новий час кидає нам такий виклик, з яким ми давно не стикалися. Це випробування на міцність, якого німцям не уникнути».

Для нашого аналізу змін ставлення німецького громадянського суспільства, які пов'язані з російською агресією проти України, можна навести

різні дані соціологічних опитувань та порівняти їх у часовому й міжнародному контекстах. Про радикальні зміни настроїв у ФРН засвідчила доповідь на Мюнхенській конференції з безпеки, опублікована незадовго до саміту G7, який, як було зазначено вище, відбувся в замку Ельмау в Баварії у червні 2022 року. За три місяці відкритої війни росії проти України Німеччина, її суспільство пережили сильніший шок, ніж більшість її партнерів у G7. Головний висновок доповіді – для громадян більшості країн цього клубу росія за рекордно короткий час вийшла на перше місце серед більш ніж 20 можливих ризиків, випередивши наслідки глобального потепління та економічну кризу. У ФРН відповідний індекс виявився найвищим (81 пункт), а найнижчим – у США (67 пунктів) [11].

Автори дослідження називають зафіксовані зміни щодо росії «екстраординарним зсувом». Для порівняння: попереднє опитування проводили в листопаді 2021 року, і тоді росія перебувала наприкінці списку ризиків. У Німеччині індекс щодо рф тоді становив 53 пункти, а у Франції – 48 пунктів.

Одне з показових досліджень громадської думки провела на початку листопада 2022 року соціологічна служба тижневика «Шпігель». Тогочасне опитування засвідчило чіткий поділ суспільства за регіональною ознакою в тому, як населення оцінює російську війну проти України [12]. У федеральних землях Східної Німеччини зберігаються проросійські настрої та ностальгія. І дієвою спонукою до такої прихильності є те, що східнонімецька економіка досить відчутно потерпає від режиму санкцій та від втрати вигоди після припинення експлуатації «Північного потоку». Щоб запобігти наростанню невдоволення громадян, чинна урядова коаліція, окрім інших превентивних заходів, змушена була заради вбезпечення німецької промисловості та домогосподарств піти на відтермінування закриття атомних станцій, хоча це суперечило коаліційній угоді соціал-демократів із партією зелених і вільних демократів.

Про ставлення і зміни в німецькому суспільстві та його різних сегментах щодо поточних проблем, пов'язаних із війною росії проти України, свідчать результати соціологічних досліджень, проведених через рік після початку повномасштабної агресії, зокрема від центру «ARD-DeutschlandTrend» [13]. Ці дослідження демонструють актуальність у суспільно-політичному дискурсі питання постачання тяжких видів озброєння Україні – урядове рішення щодо поставок ЗСУ бойових танків «Леопард 2А6» та дозвіл уряду ФРН іншим країнам постачати їхні власні танки «Леопард». Результати опитування показали, що це рішення населення сприймає радше як схвальне – 52%, ніж як неприйнятне – 39%. Той факт, що федеральний уряд погодив поставки Україні бойових танків «Леопард», очевидно, посилив табір тих, хто критикує постачання зброї від Німеччини: наразі 35% стверджують, що підтримка України зброєю перебільшена. Порівняно із

січнем ц. р. це значення зросло на дев'ять відсоткових пунктів. Четверо з десяти (44%, +3) вважають доречним підтримувати Україну зброєю.

Також тривалий час у німецькому суспільстві обговорюють питання, як завершення війни проти України поза полем бою. Дещо зросла частка тих, хто вважає, що дипломатичних зусиль для припинення війни недостатньо: так кажуть 58% (+6 порівняно із січнем). З іншого боку, троє з десяти (30%, -4) вважають дипломатичні зусилля доцільними.

Більшість опитуваних громадян ФРН (58%) бачить Україну в довгостроковій перспективі в ЄС (-5 порівняно з березнем 2022-го), 31% схильні не погодитися (+5 порівняно з березнем 2022-го). Щодо членства нашої країни в НАТО, то кожен другий німецький респондент (51%) наразі вважає, що Україна має приєднатися до Альянсу в довгостроковій перспективі. І тут відчутна позитивна динаміка – 2014 року, після російської анексії Криму, лише 26% схвально відповідали на це запитання.

На уряд ФРН та громадянське суспільство впливає те, що кремлівський диктатор раз у раз прагне шантажувати Захід ядерною зброєю, жонглюючи ризиками можливого стрімкого переростання конвенційної війни в ядерну. Слід зазначити, що в німецькому суспільстві наявні страхи ескалації російсько-української війни та її виходу на ширші межі. Так, 60% опитаних, за даними «ARD-DeutschlandTrend», стурбовані тим, що росія також може напасти на інші країни Європи, та стільки ж нині не виключають того, що Німеччина може бути безпосередньо втягнута у війну (59%, +3 із жовтня 2022-го). Урядовці ФРН вимушені брати до уваги те становище, що за останні три десятиліття перетворення Бундесвера на сучасну професійну армію не сталося [14]. Адже нині, як свідчать соціологічні опитування, лише кожен третій житель Німеччини має належну довіру до Бундесверу. Це найнижчий показник із 1998 року.

Ці, як і інші дослідження, вказують на складнощі та реальні суперечності, про які говорив у своєму зверненні до нації Президент Ф.-В. Штайнмаєр. Попри це, в коаліційному німецькому уряді та Бундестазі прихильність до підтримки України залишається стабільною. Владна коаліція в складі соціал-демократів, партії зелених та вільних демократів виважено підходить до збільшення обсягів надання важких озброєнь Україні. Адже з боку ідеологічних антиподів, що представлені партіями «Альтернатива для Німеччини» та «Ліва партія», не зменшується критика за допомогу Україні як на адресу владної коаліції, так і правоцентристської опозиції в складі християнських і соціальних демократів. Варто враховувати, що «АдН» і «Ліва партія» охоплюють весь право-лівий спектр передусім німецьких антиглобалістів, які просякнуті путінізмом.

Підбиваючи підсумки нашого аналізу, слід наголосити на наступному. Німеччина прагне допомагати нашій країні й реально надає потужну

допомогу. За офіційними даними Міністерства закордонних справ ФРН, від початку російського вторгнення в Україну німецький уряд виділив понад 14,2 млрд євро на підтримку нашої країни. Статистичні дані вказують, що за півтора року війни із понад п'яти мільйонів українських біженців, які отримали притулок в країнах Європи, майже 1,2 млн зареєстровані в Німеччині.

З червня 2022 року на тлі міжнародної критики щодо військової допомоги уряд у Берліні зробив відкритою інформацію про військову допомогу Україні на відповідному порталі. Тепер на сайті федерального уряду доступний огляд військової допомоги, яку Німеччина надала або надаватиме Україні. Також відкрита інформація про постачання військової допомоги розміщується на вебсайті німецького посольства в Києві [15]. У переліку від 30 серпня 2023 року представлений огляд майже усієї військової допомоги, наданої Україні від ФРН. Ця допомога містить вельми широкий асортимент зі складів Бундесверу, від німецької промисловості, а також спільні з партнерами постачання, які, серед іншого, фінансує німецький урядовий Фонд із підвищення дієздатності. Чимала частка цих коштів іде на військову підтримку України. Актуальну інформацію на сайті подають у динаміці, порівнюють із попередніми даними.

Отже, російсько-українська війна спричинила реально початок нової епохи. Період розвитку континенту після Другої світової завершився, а нинішня війна започаткувала новий і ще не до кінця визначений період облаштування Європи і світу. Керівні політичні еліти ФРН рішуче засуджують агресивну загарбницьку війну росії проти України й однозначно відходять, інколи навіть зі шкодою для своєї країни та економіки, від попередньої заангажованості та особливих відносин з рф. Уряд Німеччини, провідні політичні сили та більшість громадянського суспільства стоять на боці України в її справедливій боротьбі з російськими загарбниками. Спроможність федерального уряду та земельних урядів зберігати належну соціально-політичну стабільність у країні потенційно знижує імовірність посилення позицій деструктивних сил та течій як усередині країни, так і за її межами. І, як показує час, владна коаліція та земельні уряди докладають до цього вагомих зусиль. Демонструючи дієздатність демократичних інститутів попри напружену ситуацію в Європі та світі, Німеччина твердо стоїть на боці України і, незважаючи на складнощі, дієво допомагає Україні заради її перемоги над запеклим російським ворогом. Нарощування темпів та обсягів допомоги ФРН, як і інших держав, – це один із вагомих складників перемоги нашої справедливої і визвольної боротьби проти окупантів.

1. Adler, S. (2022) *Die Ukraine und wir: Deutschlands Versagen und die Lehren für die Zukunft* [Ukraine and us: Germany's Failure and the Lessons for the Future]. 4th edn. Berlin: Ch. Links Verlag
2. Умланд А. Sabine Adler. Die Ukraine und wir. Deutschlands Versagen und die Lehren für die Zukunft // Критика. Липень 2023. <https://krytyka.com/ua/reviews/die-ukraine-und-wir-deutschlands-versagen-und-die-lehren-fur-die-zukunft>
3. Заява Федерального канцлера Федеративної Республіки Німеччина, депутата німецького Бундестагу Олафа Шольца. Берлін, 27 лютого 2022. // Офіційний сайт Уряду ФРН. URL: <http://surl.li/mdsyd>
4. Стельмах С. Німеччина і постачання зброї Україні // ZAXID.NET. 28 квітня 2022. URL: https://zaxid.net/nimechchina_i_postachannya_zbroji_ukrayini_n1541843
5. Rat der Europäischen Union (2023) *Restriktive Maßnahmen der EU gegen Russland aufgrund die Krise in der Ukraine*. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/de/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>
6. Кудряченко А., Солошенко В. Рішуче засудження Німеччиною та ЄС війни Росії проти України: аналітична записка // ДУ «Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України». 17 березня 2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/rishuche-zasudzhennia-nimechchynoiu-ta-yes-viiny-rosii-proty-ukrainy-analitychna-zapyska-kudriachenko-ai-soloshenko-vv.html>
7. Романець Р. Візит Шольца у Київ відновив довіру між Україною та ФРН // DW. 17 червня 2022. <https://www.dw.com/uk/komentar-vizyt-sholtsa-u-kyiv-vidnovyv-doviru-mizh-ukrainoiu-ta-frn-a-62167395/a-62167395>
8. G7 перекриватиме Росії шляхи для обходу санкцій і продовжить бюджетну підтримку України – заява // Радіо Свобода. 27 червня 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-g7-rosiia-sanktsii-pidtrymka-ukrainy/31917234.html>
9. Жолквер М. Як війна в Україні змінила роль Німеччини у світі // DW. 22 червня 2022. <https://www.dw.com/uk/yak-viina-v-ukraini-zminyala-rol-nimechchyny-na-svitovii-areni/a-62224421>
10. Bundespräsidialamt (2022) *Veranstaltung mit der Deutschen Nationalstiftung: "Alles stärken, was uns verbindet"*. Available at: <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2022/10/221028-Alles-staerken-was-uns-verbindet.html>
11. Гончаренко Р. Як Як війна Росії проти України змінила настрої у країнах G7 // DW. 21 червня 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/ryzyk-1-yak-viina-rosii-proty-ukrainy-zminyala-nastroi-u-krainakh-g7/a-62202115>
12. Der Spiegel (2023) *Ukraine*. Available at: <https://www.spiegel.de/thema/ukraine/>
13. Ehni, E. (2023) 'Zustimmung zu "Leopard"-Lieferung', *Tagesschau*, 2 February. Available at: <https://www.tagesschau.de/inland/deutschlandtrend/deutschlandtrend-3287.html>
14. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Російсько-українська війна та міжнародне співтовариство: монографія. К. 2023. С.95.
15. Військова допомога для України // Сайт Посольства ФРН в Україні. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/aktuelles-/2549080>

Andrii KUDRIACHENKO,
*Doctor of History, Full Professor,
Corresponding Member of the National Academy
of Sciences of Ukraine, Director
of the State Institution 'Institute of World History
of the National Academy of Sciences of Ukraine'*

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: CHANGES IN THE ATTITUDE OF THE GERMAN GOVERNMENT AND CIVIL SOCIETY

Abstract. A thorough analysis of the processes of how the Russian-Ukrainian war affected the policy of Germany towards Ukraine, and also radically changed the entire paradigm of Berlin's relations with Moscow and strengthened the positioning of Germany as a leader by taking greater responsibility for the course of events in Europe and the world. The significance and directions of the decisive departure of the Federal Republic of Germany from special relations with the Russian Federation and the provision of significant political, financial, economic, and humanitarian aid to Ukraine are unpacked.

The content and significance of the official statements and real steps of the Federal President and the Federal Chancellor of Germany to condemn the Russian war, which the Kremlin dictator unleashed against Ukraine, are analysed. New approaches and the definition of the stage of historical progress after 24 February 2024 as a change of an era and a decisive departure from previous special German-Russian relations are examined. Separately, the outline of the directions of the fight against the aggressor and the difficult path of increasing military support for Ukraine in the defence of its sovereignty and democratic development on the way to its entry into the Euro-Atlantic space is clarified.

While analysing the changes in the attitude of German civil society related to the Russian aggression against Ukraine, relevant publications and data from various sociological surveys, together with comparisons of their results in temporal and international contexts, were studied.

Based on the conducted study and analysis, it was concluded that the coalition government of Germany, the leading political forces and the majority of civil society are on the side of Ukraine and strongly support the country's just struggle against the Russian invaders.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Germany, Ukraine, Russia, unprovoked aggression, liberation, military, economic, humanitarian aid.